

Raadsvoorstel

Agendanr. :
Reg.nr. : 100342
B&W verg. : 4 december 2012
Commissie : ROB
Cie_verg. : 8 januari 2013
Raadsverg. : 22 januari 2013

Onderwerp: Cultuurhistorische visie

1) Status

Op grond van uw bevoegdheid kaders voor beleid op hoofdlijnen te stellen, bieden wij u ter vaststelling deze nota over Cultuurhistorische visie aan.

2) Samenvatting

Na de bespreking van de uitgangspunten voor een nieuwe cultuurhistorische visie op 10 januari 2012 in de commissie ROB is nu een concept-cultuurhistorische visie gereed met de titel "Op weg naar 2029". Deze visie is voor de aanvang van de inspraakprocedure op 11 september 2012 met een raads-informatiebrief aan de Raad aangeboden. Na het doorlopen van een traject van inspraak en overleg wordt de visie nu aan de Raad ter besluitvorming worden voorgelegd. Globaal omvat de visie drie hoofdthema's waarbij herbestemming van monumenten topprioriteit geniet. De andere twee hoofdthema's zijn het toegankelijk maken van het erfgoed voor een breder publiek en betrekken van cultuurhistorie van het landschap in ruimtelijke plannen. Een aantal voorstellen die uit de visie voortvloeien zullen mogelijk pas op termijn kunnen worden uitgevoerd.

3) Voorstel

Bijgaand concept – raadsbesluit vaststellen waarin wordt gevraagd om op grond van de cultuurhistorische visie "op weg naar 2029" te besluiten:

1. De cultuurhistorische informatie over onze stad toegankelijk te maken voor een breder publiek
Daartoe bij de communicatie over cultuurhistorie de volgende nieuwe accenten te leggen:
  - ruimte geven aan herinneren: meer aandacht voor het recente verleden
  - focussen op wijken en kernen: meer aandacht voor historie in de directe leefomgeving
  - kennis delen met "ambassadeurs"; d.w.z. de mensen die de verhalen overbrengen op belangstellende bewoners en bezoekers van onze gemeente
  - Inzetten van nieuwe digitale technieken en communicatiemiddelen voor een laagdrempelige informatie over de cultuurhistorie van de stad.
2. Prioriteit te geven aan de herbestemming van grote monumentale gebouwen waarvoor langdurige leegstand dreigt. Daartoe een actieve bijdrage te leveren aan een succesvolle herbestemming van deze grote monumentale gebouwen.
3. Als onderdeel van bovengenoemde voorstellen het college te verzoeken een subsidieregeling te doen voorbereiden voor het uitvoeren van haalbaarheidsstudies voor de herbestemming van monumenten.
4. Daartoe voor 2013 eenmalig een budget ter beschikking te stellen van € 50.000 ten laste van de reserve excessieve onderzoekskosten archeologie en hiertoe de programmabegroting

2013 te wijzigen. Voor de jaren daarna zal het benodigde jaarlijkse budget betrokken worden bij de integrale afweging van de dan op te stellen begroting.

5. Aansluitend op het rijksbeleid voortaan in ruimtelijke plannen ook de cultuurhistorische waarden in het landschap expliciet mee te wegen.
6. Bij die plannen in het bijzonder rekening te houden met de relictten uit 1629 ("de groene vesting"), zoals in de beleidsvisie aangegeven.
7. Bij het subsidiëren van gemeentelijke monumenten te kiezen voor een meer gerichte benadering. Dit om de beschikbare middelen daar in te zetten, waar de stad het meest bij wint. Ter realisatie van het bovenstaande het college te verzoeken een voorstel voor te bereiden voor de aanpassing van de gemeentelijke subsidieverordening voor monumenten op enkele onderdelen zoals beschreven in paragraaf 5.2.
8. Duurzaamheid bij monumenten te bevorderen.
Ter realisatie daarvan het college te verzoeken het voorstel in paragraaf 6.5 van de cultuurhistorische beleidsvisie uit te voeren.

Steller : Meester

Tel. : (073) 615 554 76

E-mail : h.meester@s-hertogenbosch.nl

1. Aanleiding

Op 29 november 2011 heeft het college aan uw raad laten weten het voornemen te hebben om een cultuurhistorische visie op te stellen. Bij die gelegenheid is aan de Raad een discussienotitie aangeboden, die in de commissie ROB van 10 januari 2012 is besproken. Daarna is de discussienotitie besproken in een werkconferentie met een groot aantal betrokkenen in het veld. Met inachtneming van de opmerkingen uit de bespreking in de Commissie en met gebruikmaking van suggesties die tijdens de werkconferentie zijn gedaan, is de concept cultuurhistorische visie op 11 september 2012 gereed gekomen en ter informatie aan uw raad gezonden. Daarna volgde een periode van overleg en inspraak, conform de gemeentelijke inspraakverordening. Dit traject is inmiddels afgerond. Daarom bieden wij de cultuurhistorische visie nu ter besluitvorming aan.

2. Inhoud

Nadere toelichting op het onderwerp:

Zoals te verwachten valt in deze tijd wordt in de visie veel aandacht besteed aan de economische betekenis van de cultuurhistorie voor onze stad. Het gaat om economie in de brede zin van het woord. Het gaat niet alleen om wat het de stad financieel oplevert (hoewel dat heel wat is), maar ook om de grote rol die cultuurhistorie speelt bij het aantrekkelijk maken van de stad voor mensen die er willen wonen en werken. Daarbij is winst te halen op drie punten:

In de eerste plaats denken wij dat de cultuurhistorie van de stad kan worden overgebracht op een veel breder publiek. Daarmee wordt de betrokkenheid van bewoners, werkers en ondernemers met de stad vergroot. De visie bevat daarvoor een aantal ideeën.

In de tweede plaats moeten we handig omgaan met het gegeven dat veel monumentale gebouwen (waaronder veel kerken) beschikbaar komen voor een nieuwe functie. Dat is enerzijds natuurlijk een probleem, maar anderzijds ook een kans. Ook daarvoor bevat de visie een aantal voorstellen.

In de derde plaats willen wij in de toekomst een groter accent leggen op de cultuurhistorische relictten in het buitengebied. Dit in navolging van het beleid van Rijk en Provincie. De relictten uit 1629 zijn daar onderdeel van. U vindt de voorstellen in de visie terug.

Naast deze hoofdpunten maken er nog een tweetal andere bijstellingen van beleid deel uit van de cultuurhistorische visie.

In verband met de beperkte beschikbare middelen willen wij het beschikbare geld voor monumentensubsidies gaan inzetten op de plekken waar dit voor de stad het meeste oplevert. Tenslotte willen wij aandacht geven aan de duurzaamheid van monumenten.

3. Inspraak resultaten

De conceptnota heeft gedurende zes weken tot 9 november 2012 ter inzage gelegen. Daaraan voorafgaand is de nota gepresenteerd aan al diegene die aan de totstandkoming hebben bijgedragen. Dat waren 19 personen vanuit 13 verschillende organisaties. Het verslag van deze presentatie en de reacties die dat oepiep, gaat hierbij. De meeste van deze reacties hebben hun vertaling gevonden in de aanvullingen op de concept-visie.

Monumenten/Welstandscommissie.

Op 20 september adviseerde de Monumenten/Welstandscommissie over de concept visie. Het advies van de commissie was positief, ook t.a.v. de accenten op herbestemming van leegstaande en –komende monumenten. Het advies luidt:

“De commissie geeft aan dat zij het ondersteunt dat gebouwen een herbestemming krijgen waartoe wijzigingen aan gebouwen noodzakelijk zullen zijn. Dit is van belang om het gebruik van de gebouwen te waarborgen.

Met betrekking tot het voorgelegde stuk adviseert de commissie om ook toepassing van duurzame energie op te nemen in het stuk evenals een inventaris van waardevolle beplanting en ontwerpen van parken en tuinen. Verder geeft ze aan dat er in een vooruitziend beleid dient te komen welke anticipeert op mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Ook moet er worden nagedacht of er een beleid kan komen over hoe om te gaan met leegstaande gebouwen.”

Commentaar.

Ten aanzien van de duurzaamheid hebben wij betreffende paragraaf aangevuld. Het beleid ten aanzien van leegstaande gebouwen (zijnde monument) achten wij in de nota adequaat behandeld met de uitgebreide aandacht voor herbestemming.

Ontwerpen van parken en tuinen betrekken wij bij het cultuurhistorisch landschap. Voor het overige zullen wij de opmerkingen van de commissie betrekken bij de uitwerking van het beleid.

Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch. (Bijlage 3)

De Kring geeft haar zienswijze in een brief van 5 november 2012. In hoofdzaak bevat de zienswijze een positief commentaar op de procesgang bij de totstandkoming van de nota. Verder brengt de Kring een aantal accenten aan (blijvende aandacht voor de cultuurhistorische waarden van en in de binnenstad, waaronder het dakenlandschap, groen in de binnenstad, de nieuwbouw van het theater en straten en stegen) en somt een paar prioriteiten op: herbestemming religieus erfgoed en Fort Crèvecoeur.

Tot slot geeft de Kring aan in de toekomst van harte mee te willen werken aan de uitvoering van dit beleid, o.a. door deelname aan het coördinatieteam.

Commentaar.

Wij onderschrijven de inhoud van de brief en wij zijn blij met de positieve houding van de Kring als het gaat om de uitvoering van het beleid. Wij maken daar graag gebruik van. De verschillende attentiepunten die de Kring opvoert, zullen wij betrekken bij de verdere uitwerking van de visie.

Stichting 's-Hertogenbossche Monumentenzorg (Bijlage 4)

De Stichting geeft haar zienswijze in een brief die op 22 oktober 2012 is ingekomen. De datering van de brief (23-2-2012) is kennelijk een vergissing.

De Stichting is overwegend positief over de nota. De zienswijze bevat de volgende punten:

- a. In de inleiding worden verschillende organisaties genoemd, maar niet de Stichting 's-Hertogenbossche Monumentenzorg
- b. Naast het feit dat cultuurhistorie in belangrijke mate bijdraagt aan de economische belangen van de stad, heeft cultuurhistorie ook intrinsieke betekenis als verschafter van de stedelijke identiteit en uniciteit van de binnenstad.
- c. Het landschap is niet alleen aanwezig in het buitengebied maar evenzeer in de dorpen en de wijken.
- d. Men pleit voor een externe vertegenwoordiging in het herbestemmingsteam.

- e. De cultuurhistorische belangen worden niet alleen in de bestemmingsplannen ingebracht maar in alle ruimtelijke plannen (waaronder structuurvisie, maar ook De Groene Delta)
- f. Men pleit voor het opnemen van vrijstellingsbevoegdheden als het gaat om leegkomende monumenten waardoor herbestemming vlotter kan plaatsvinden.
- g. Men stelt voor om de onderdelen uit de Linie 1629 in een groter geheel te plaatsen en in het algemeen meer aandacht te hebben voor de “lange lijnen” vanuit de binnenstad naar de Linie.
- h. Men pleit voor een expliciete rol van de gemeentelijke afdelingen bij het overbrengen van het verhaal. Dit onder de vlag van educatie en onderwijs.

Commentaar.

Wij zijn blij met deze zienswijze. Voor een groot deel onderschrijven wij die ook en ondersteunt die de uitgangspunten in de visie. Voor zover punten niet of onvoldoende expliciet in de nota naar voren komen, hebben we die toegevoegd of aangepast. Een enkele kanttekeningen nog: ten aanzien van de suggestie om vrijstellingen op te nemen zullen wij meer in zijn algemeenheid bezien op welke wijze ruimtelijke ordeningsinstrumenten ingezet kunnen worden om herbestemming mogelijk te maken. Dit zal onderdeel uitmaken van de taken van het herbestemmingsteam.

Stichting De Groene Vesting. (Bijlage 5)

De Stichting geeft haar zienswijze in een brief d.d. 5 november 2012.

Ook De Groene Vesting is overwegend positief over de visie. Enkele opmerkingen:

- a. De stichting vraagt om de cultuurhistorische inventarisatie actueel te houden door nieuwe ontdekkingen en resultaten van nieuw onderzoek onmiddellijk in de inventarisatie te verwerken.
- b. Men vraagt ons college om aandacht te blijven vragen voor de financiering van projecten van de Groene Delta.
- c. De Stichting wil Fort Crèvecoeur zien in relatie met de andere forten in de stad. Verder wil de stichting Fort Crèvecoeur een afweging tussen beperkte toegankelijkheid/reconstructie enerzijds en behoud van het karakter van dit gebied anderzijds. Hierbij Natuurmonumenten en Defensie te betrekken.
- d. Ten aanzien van de Henriëttewaard ondersteunt de stichting nader onderzoek en plaatst dit in het kader van de gehele Diezemonding
- e. Men stelt voor de Deuterse schans meer zichtbaar te maken en te verbinden met het nieuwe Jeroen Boschziekenhuis (pauze-ommetje).
- f. Tenslotte ondersteunt men de suggesties in de visie en wil men graag een bijdrage leveren aan het coördinatieteam.

Commentaar.

Ook hier stellen wij het bijzonder op prijs dat de Groene Vesting zo'n positieve en actieve houding inneemt t.o.v. de visie en ook daadwerkelijk bijdragen wil leveren. Wij maken daar graag gebruik van.

De verschillende suggesties die de Stichting doet zullen wij betrekken bij de uitvoering van het beleid.

Wij willen naast de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch ook de Stichting De Groene Vesting een plaats geven als adviseur voor het team dat tot taak krijgt de cultuurhistorie toegankelijk te maken voor een groter publiek. Dit omdat de Stichting bijzondere aandacht heeft voor de cultuurhistorie in het buitengebied. Dat kan in het team een meerwaarde hebben.

4. Financiële paragraaf

Er is een aantal elementen uit deze nota die vragen om de inzet van nieuwe middelen:

1) Het toegankelijk maken van het erfgoed voor een breder publiek.

In de visie wordt voorgesteld een coördinatieteam op te richten dat initiatieven moet nemen voor nieuwe vormen van erfgoedpresentatie voor een breder publiek. Dat team hoeft geen extra geld te kosten en kan direct worden opgericht. Het team krijgt ondermeer de opdracht om een bestuurlijk voorstel voor te bereiden, waarin de inhoudelijke, financiële en organisatorische consequenties in kaart zijn gebracht. Initiatieven die kunnen worden gerealiseerd binnen de beschikbare middelen, kunnen worden uitgevoerd. Helaas is het in de huidige economische situatie niet mogelijk geld vrij te maken voor nieuw beleid op dit punt. Voorstellen die extra geld kosten zullen worden voorgelegd zodra daarvoor weer financiële ruimte beschikbaar is.

Eén van de problemen die voor dit nieuwe beleid in ieder geval moet worden opgelost, is het ontbreken van technische vaardigheden om het gebouwde erfgoed visueel te presenteren met eigentijdse middelen via apps en augmented reality. Op dit moment heeft de gemeente op de begroting een formatie ten behoeve van een opleidingsplaats voor bouwhistoricus. Op deze plaats lopen bouwhistorici mee, die na afronding van hun stage in onze stad werk krijgen in andere gemeenten. Wij zijn voornemens deze plaats in te wisselen voor een medewerker in opleiding die helpt om de nieuwe technieken toe te passen op de presentatie van oude gebouwen en hun geschiedenis.

2) Herbestemming

Wij stellen voor het herbestemmingsteam in te richten met medewerkers uit de bestaande formatie, en hiervoor geen extra budget toe te kennen. Het geld, benodigd voor de subsidieregeling voor externe adviezen bij haalbaarheidsstudies en de kosten voor het maken van "herbestemmingsprofielen", is echter niet te vinden in bestaande budgetten. Geraamd wordt dat daar jaarlijks ca. € 50.000,- per jaar voor noodzakelijk zal zijn vanaf 2013. Juist van deze investeringen mag verwacht worden dat zij in de lokale economie op termijn hun rendement zullen hebben. Wij willen dit financieren door de reallocatie van middelen. Sinds de Raad in 2010 de Nota Archeologiebeleid heeft aanvaard, wordt jaarlijks een bedrag gespaard voor een tegemoetkoming in excessieve kosten als gevolg van archeologisch onderzoek bij bouwinitiatieven. Door het geringe aantal bouwinitiatieven is op dit geld tot op heden geen beroep gedaan. Er is in deze reservering € 100.000,- gespaard. De helft van dit bedrag (€ 50.000,-) kan eenmalig worden ingezet ter dekking voor de herbestemming in 2013. Er is dan in ieder geval geld om een start te maken. Voor de jaren na 2013 kan dit bij de voorbereiding van de begroting in de afweging worden meegenomen.

3) Cultuurhistorie en landschap.

Bestaande cultuurhistorische kwaliteiten zullen voortaan via het bestemmingsplan beter beschermd zijn. Investerings in het opnieuw beleefbaar maken van cultuurhistorie in het landschap zullen voorlopig beperkt zijn als gevolg van de beperkte financiële middelen. Waar mogelijk kan worden meegelift met lopende projecten, zoals bij de Groene Delta. De uitvoering vindt plaats in integrale afstemming met inrichting en gebruik van de openbare ruimte. Daarnaast zijn er mogelijkheden als we oud beleid inwisselen voor nieuw beleid. In paragraaf 6.4. is aangegeven welke projecten in het kader van het project "vestingwerken" nog moeten worden opgepakt. Na de hierboven genoemde projecten, of als deze projecten door externe factoren vertragen, ontstaat ruimte om projecten rondom de linie van 1629 op te pakken. Daarnaast is het de ambitie om het cultuurhistorisch varen te bevorderen door op meer plaatsen binnen en buiten de binnenstad het cultuurhistorisch varen mogelijk te maken. Ook daarvoor geldt dat deze op het programma van de vestingwerken kunnen worden gezet

Ze kunnen dan op termijn worden uitgevoerd. Voorwaarde daarvoor is wel dat vanaf 2017 opnieuw investeringsbudget voort 'Stadswallen en vestingwerken' op de begroting opgenomen kan worden. Wij zullen daartoe voorstellen voorbereiden. Voor het project Crèvecoeur kan vast een start gemaakt worden met het cultuurhistorisch onderzoek. De kosten daarvan worden ten laste gebracht van het bestaande budget voor archeologisch onderzoek. Uitvoering vindt plaats in integrale afstemming met inrichting en gebruik van de openbare ruimte.

4) De gemeentelijke subsidieregeling voor monumenten

Als gevolg van nieuwe ontwikkelingen, genoemd in paragraaf 5.2 van de visie, wordt er meer beroep gedaan op de subsidieregeling voor gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden. Op dit moment zijn de middelen nog net toereikend. Er zal een behoefteanalyse worden opgesteld om eventuele problemen voor te zijn. Indien de beschikbare middelen op termijn ontoereikend blijken, zal een afzonderlijk voorstel daarover aan de Raad worden voorgelegd.

Burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch,
De secretaris, De burgemeester,

mr. drs. I.A.M. Woestenberg mr. dr. A.G.J.M. Rombouts

Bijlagen:

1. Cultuurhistorische visie 2012 – 2029 "Op weg naar 2029".
2. Verslag van de presentatie van de concept visie d.d. 24 september 2012
3. Brief Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch d.d. 5 november 2012
4. Brief Stichting 's-Hertogenbosche Monumentenzorg, ingekomen op 22 oktober 2012
5. Brief Stichting De Groene Vesting d.d. 5 november 2012

Ter inzage:
geen

De gemeenteraad van 's-Hertogenbosch in zijn openbare vergadering van 19 februari 2013;

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders d.d. 4 december 2012, regnr.100342;

gelet op de Gemeentewet;

Besluit

1. De cultuurhistorische informatie over onze stad toegankelijk te maken voor een breder publiek

Daartoe bij de communicatie over cultuurhistorie de volgende nieuwe accenten te leggen:

- ruimte geven aan herinneren: meer aandacht voor het recente verleden
- focussen op wijken en kernen: meer aandacht voor historie in de directe leefomgeving
- kennis delen met "ambassadeurs"; d.w.z. de mensen die de verhalen overbrengen op belangstellende bewoners en bezoekers van onze gemeente
- Inzetten van nieuwe digitale technieken en communicatiemiddelen voor een laagdrempelige informatie over de cultuurhistorie van de stad.

2. Prioriteit te geven aan de herbestemming van grote monumentale gebouwen waarvoor langdurige leegstand dreigt. Daartoe een actieve bijdrage te leveren aan een succesvolle herbestemming van deze grote monumentale gebouwen.
3. Als onderdeel van bovengenoemde voorstellen het college te verzoeken een subsidieregeling te doen voorbereiden voor het uitvoeren van haalbaarheidsstudies voor de herbestemming van monumenten.
4. Daartoe voor 2013 eenmalig een budget ter beschikking te stellen van € 50.000 ten laste van de reserve excessieve onderzoekskosten archeologie en hiertoe de programmabegroting 2013 te wijzigen. Voor de jaren daarna zal het benodigde jaarlijkse budget betrokken worden bij de integrale afweging van de dan op te stellen begroting.
5. Aansluitend op het rijksbeleid voortaan in ruimtelijke plannen ook de cultuurhistorische waarden in het landschap expliciet mee te wegen.
6. Bij die plannen in het bijzonder rekening te houden met de relictten uit 1629 ("de groene vesting"), zoals in de beleidsvisie aangegeven.
7. Bij het subsidiëren van gemeentelijke monumenten te kiezen voor een meer gerichte benadering. Dit om de beschikbare middelen daar in te zetten, waar de stad het meest bij wint. Ter realisatie van het bovenstaande het college te verzoeken een voorstel voor te bereiden voor de aanpassing van de gemeentelijke subsidieverordening voor monumenten op enkele onderdelen zoals beschreven in paragraaf 5.2.

8. Duurzaamheid bij monumenten te bevorderen.
Ter realisatie daarvan het college te verzoeken het voorstel in paragraaf 6.5 van de cultuurhistorische beleidsvisie uit te voeren.

's-Hertogenbosch, 22 januari 2013,
De gemeenteraad voornoemd,
De griffier, De voorzitter,

drs. A. van der Jagt   mr. dr. A.G.J.M. Rombouts